Doen & Laten

- Het natuurgevoel van Victoria Koblenko
- Red het scharrelkind
- Zandhagedissen wijken tijdelijk voor kustversterking

Natuurbeleid in de praktijk

Foto: Bart Siebelink

3e jaargang nr 2 maart 2008

Het natuurgevoel van... Victoria Koblenko

Victoria Koblenko *Foto: Pascal Ollegott*

"Nederland heeft veel moois te bieden"

"Ik bekeek de natuur altijd vooral door het raam, vanuit mijn huis aan de singel in Groningen of vanuit een auto", bekent Victoria Koblenko, sinds kort presentatrice van het televisieprogramma Landroof van de VPRO. "Maar voor Landroof kom ik veel vaker in de natuur."

"Nederland heeft heel veel moois te bieden. De Waddeneilanden zijn super mooi! Maar ook de Veluwe is prachtig, of gewoon West-Groningen. Ik rijd er graag doorheen, zeker in een besneeuwd landschap zoals vorig jaar.

Ik hou vooral van een leeg landschap. Het moet een leeg landschap zijn óf een bruisende wolkenkrabberstad. Wat Nederland nu dreigt te worden is een aaneenschakeling van laagbouw in de vorm van bedrijventerreinen. Dat zou erg jammer zijn. Nu willen ze een snelweg gaan aanleggen in Friesland! Ongeveer de enige provincie die bekend staat om z'n mooie landschap en leegheid.

"Wat Nederland nu dreigt te worden is een aaneenschakeling van laagbouw in de vorm van bedrijventerreinen. Dat zou erg jammer zijn."

Gewone burgers worden vaak niet gehoord als het gaat om hun directe groene omgeving die aangetast wordt door bijvoorbeeld glastuinbouw, of een golfterrein, terwijl er twee kilometer verderop al een golfterrein ligt. Alles staat in het teken van bouwen. Vooruitgang wordt gelijk gesteld aan bouwen.

Daarbij beslissen vaak slimme projectontwikkelaars of en waar er gebouwd gaat worden. Gemeenten zijn vaak bereid om mee te werken en een groen gebied toch te laten bebouwen als toerisme of een bedrijventerrein geld kunnen opbrengen. Dan zie je dat Volendam een eigen bedrijvenpark wil, en Monnickendam ook. Terwijl verderop veel leegstand is. Dus waarom is er niet een centrale overheid die de boel wat meer in banen leidt?"

In deze uitgave van *Doen*&Laten

3 Rasters en rechters
4 Zandhagedissen wijken tijdelijk voor kustversterking
5 Interview met Ladislav Miko
8 Boerennetwerk rondom Europa's grootste stuifzand
10 Groen is gezond!
12 Red het scharrelkind
14 Blijven werken aan draagvlak natuur
15 Nota van Antwoord

Rasters en rechters

Veel mensen palen hun terreinen graag af met hekken. Ze willen een erfgrens aangeven of ze willen wilde dieren, bijvoorbeeld wilde zwijnen, en inbrekers buiten houden. Begrijpelijk en heel menselijk. Maar het plaatsen van de hekken wordt vaak bijzonder grondig aangepakt, tot 1 meter 80 hoog (wat meestal nog net zonder bouwvergunning mag), met grof gaas en vaak onderaan met een extra laag fijn gaas. Dit wordt soms zelfs een stuk ingegraven in de grond. Daar komt geen indringer meer in. Helaas realiseren eigenaren zich waarschijnlijk niet dat er dan ook geen egel meer doorkomt, laat staan dassen of reeën. En omdat de rasters vaak strak aansluiten op die van de buren worden op deze manier doortrekroutes en leefgebieden aan het wild onttrokken.

Zijn deze hekken eigenlijk wel nodig? In de praktijk blijkt dat rasters van 1 meter 20 genoeg zijn tegen wilde zwijnen, en een paar stroomdraden voldoen meestal ook als ze goed worden onderhouden. Van zulke afscheidingen hebben bijvoorbeeld dassen, reeën en ander klein wild geen last. Menselijke indringers zijn een ander geval, maar bij een groot gebied is er ook iets voor te zeggen om alleen de tuin direct rondom het woonhuis goed af te sluiten tegen ongewenst bezoek en de erfgrens alleen op een wildvriendelijke manier te markeren. Bovendien kan worden aangevoerd dat wild hoort bij de charme van het buiten wonen.

Maar als mensen er dan toch voor kiezen om hun terrein hermetisch af te sluiten, mag dat dan zo maar? Op zich rept de Flora- en faunawet niet over rasters. En vanwege de privacy en het recht van mensen om hun bezit te beschermen, lijkt het lastig om juridisch tegen de hoge, dichte rasters op te treden. Toch zijn er wel mogelijkheden, ook binnen de Flora- en faunawet. Het 'wegnemen van een vaste rust- of verblijfplaats' is strijdig met artikel 11 van deze wet, zo vond de politierechter in Gelderland-Midden. De eigenaar die zijn landgoed op de Veluwe hermetisch had afgerasterd, kreeg een proces-verbaal en werd uiteindelijk door de politierechter gesommeerd wildopeningen te creëren. En toen dit maar niet gebeurde, vroeg de politie of de Dienst Regelingen van het ministerie van LNV dit met bestuursdwang kan afdwingen. Deze vraag ligt nu voor ecologisch advies bij de Dienst Landelijk Gebied van het ministerie.

In een ander geval zette een recreatieondernemer een hek om een toekomstige uitbreiding van een bungalowpark. Hierdoor werd een aantal bijburchten afgesloten van een grote hoofddassenburcht buiten het raster. Ook werd een aantal dieren ingesloten. Daarmee overtreedt de ondernemer volgens het Openbaar Ministerie artikel 13 van de Flora- en faunawet, omdat zij de dieren formeel 'onder zich had', zeg maar in bezit, en dat is bij beschermde dieren verboden. Bovendien bleek door sporen dat dassen, reeën en andere dieren geprobeerd hadden door het raster heen te breken (zonder succes overigens), waarmee aannemelijk was dat ook hier 'vaste rust- of verblijfplaatsen' weggenomen waren, en ook hier artikel 11 was overtreden.

Uit een recente studie van Alterra blijkt dat de vernieuwde Wet ruimtelijke ordening (Wro) wellicht de beste mogelijkheden biedt om regels te stellen die de verhekking kunnen tegengaan. Dit kan in de vorm van het nieuwe instrument Provinciale ruimtelijke verordening (PRV), waarin een verhekkingsverbod voor bepaalde gebieden kan worden opgenomen, met een vrijstelling en/of een ontheffingsmogelijkheid voor die situaties waarin hekken wel gewenst zijn.

Ondanks alle plannen van bijvoorbeeld de provincie Gelderland voor een 'eindeloze Veluwe' zonder rasters om de natuurterreinen, blijkt dat bij particuliere eigenaren het aantal rasters alleen maar toeneemt. Toch zullen ook particulieren graag willen dat 'hun' Veluwe aantrekkelijk blijft door aanwezigheid van natuur en het bijbehorende wild. Misschien dat ze eens met een 'wilde' blik naar hun rasters kunnen kijken en uit eigen beweging een bijdrage willen leveren aan de natuurlijke schoonheid van de Veluwe.

Foto: Koen Moons

Zandhagedissen wijken tijdelijk voor kustversterking

Graafwerkzaamheden *Foto: Els Bax*

Terwijl shovels en kraanmachines de kust bij Noordwijk versterken, zijn in het kader van hetzelfde project 42 zandhagedissen gevangen en tijdelijk elders ondergebracht. Ook de toplaag van de duinen is bewaard, omdat er zaad en wortels van de zeldzame blauwe zeedistel in zitten. Hiermee wordt in de praktijk invulling gegeven aan het tijdelijk uitplaatsen van beschermde soorten. De eerste indrukken zijn positief.

De noodzaak voor het project Kustversterking Noordwijk was voor iedereen duidelijk. De smalle duinenrij voor Noordwijk kan in de toekomst te verwachten zwaardere stormen niet weerstaan, en dus moest er snel iets gebeuren. Een harde, hoge dijk zou in deze zeer populaire badplaats absoluut misstaan. Dus bedacht het Hoogheemraadschap van Rijnland een andere oplossing. In de duinen zelf wordt nu een stenen dijk aangelegd. Deze dijk wordt vervolgens bedekt met duinzand. Het resultaat zal een op het oog natuurlijk duin zijn, maar wel heel stevig en bestand tegen zware stormen en een stijgende zeespiegel. Dit project levert zo niet alleen extra veiligheid op, maar ook een extra bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit, zo stelt het Hoogheemraadschap. Op 5 september 2007 zijn de werkzaamheden voor de kustversterking van start gegaan. Daarmee is dit de eerste 'zwakke schakel in de Nederlandse kust' die versterkt wordt.

> ***"Dit project levert zo niet alleen extra veiligheid op, maar ook een extra bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit."***

Maar ook al is Noordwijk een drukke badplaats en is iedereen overtuigd van de noodzaak van het project, toch moest Rijnland een hobbel nemen vanwege de aanwezigheid van twee beschermde soorten. Uit de natuurtoets bleek namelijk dat de zandhagedis in dit gebied voorkomt en dat is een bijlage IV-soort van de Habitatrichtlijn, die beschermd wordt op grond van de Flora- en faunawet. Daarnaast komt

Blauwe zeedistel

hier de blauwe zeedistel voor, ook beschermd op grond van de Flora- en faunawet. Daar moest dus een passende voorziening voor getroffen worden.

Eieren

Jeroen Doornekamp is projectleider voor de kustversterking. Volgens hem was er voor de blauwe zeedistel snel een oplossing gevonden. Met een shovel werd de bovenste twintig centimeter zand van de duinen afgegraven en in depot gezet. Als straks het versterkte duin klaar is, wordt alles weer afgedekt met de oude toplaag.

Rijnland wilde de zandhagedissen voor de duur van het project elders huisvesten. Doornekamp: "Hiervoor schakelden we Tjeerd du Bois van Grontmij / AquaSense in en John Mulder van ecologisch adviesbureau Mulder. Zij hadden ervaring met het wegvangen en verplaatsen van hagedissen. Deze werkwijze bleek een goede oplossing, maar kostte wel meer tijd dan we hadden ingeschat." Du Bois: "Dat kwam doordat de hagedissen in juni net eieren hadden gelegd en die liggen zo ver onder het zand dat je ze niet kunt zien. Daarom deden we twee ronden. In juni vingen we de volwassen dieren en eind augustus/begin september vingen we de jongen. Als Rijnland het net een maand eerder had gevraagd, hadden we de hagedissen met hun eieren in één keer kunnen vangen."

'Illegaal' scherm

Uiteindelijk vingen Du Bois en Mulder 17 volwassen en 25 jonge dieren. Die plaatsten ze een paar kilometer verderop in een gebied waar de zandhagedis al voorkomt. Na afloop van de werkzaamheden moeten de dieren weer terug kunnen keren naar hun oude leefgebied. Om te voorkomen dat dit al eerder gebeurt, is op de smalle duinenrij een scherm geplaatst waar ze niet overheen kunnen kruipen.

Maar juist dit scherm leverde Rijnland ook weer hoofdbrekens op. Doornekamp: "We dachten dat we het allemaal heel keurig hadden gedaan, totdat we van het ministerie van LNV een brief kregen waarin stond dat we het scherm illegaal hadden geplaatst. In de ontheffing waren we namelijk vergeten te melden dat we het scherm gingen plaatsen. Formeel klopt dat, want ook dat scherm kun je zien als een ingreep in een Habitatrichtlijngebied. In het uiterste geval zouden we een nieuwe ontheffing hebben moeten aanvragen en dan zou het werk helemaal stil zijn komen te liggen. Gelukkig kon het op een praktische manier worden opgelost. We hebben alles zorgvuldig gedaan en kregen verder geen opmerkingen over onze werkwijze, over de kwaliteitseisen die we Grontmij meegaven en over de uitvoering."

Voorlichting

Het project in Noordwijk trekt veel bekijks. Het ziet er allemaal indrukwekkend uit. Maar ook het vangen en uitzetten van de hagedissen kreeg veel publiciteit. Regelmatig keerde de discussie terug of al dat werk en geld voor die hagedissen niet een beetje overdreven is. Doornekamp en Du Bois denken dat de voorlichting juist ook geleid heeft tot meer begrip voor de natuurbescherming. Doornekamp: "Mensen zien dat we er serieus mee omgaan, weten nu wat wettelijke bescherming inhoudt en zien dat zelfs zo'n groot project als de kustverdediging gepaard kan gaan met zorg voor flora en fauna."

"Mensen zien dat we er serieus mee omgaan en zien dat zelfs zo'n groot project als de kustverdediging gepaard kan gaan met zorg voor flora en fauna."

Zandhagedis *Foto: Tjeerd du Bois*

"Niemand wil kunst vernielen"

Ladislav Miko op zijn werkplek in Brussel
Foto: Bart Siebelink

Brussels hoogste natuurambtenaar Ladislav Miko over Natura 2000: "Stel, je wilt een vervallen gebouw slopen en iemand vertelt je dat er op de binnenmuren originele schilderingen staan van Van Gogh. Waarschijnlijk zou je dan de slopershamer even neerleggen en zoeken naar mogelijkheden om de kunstwerken te behouden, toch? Welnu, als samenleving moeten we het in Europa even vanzelfsprekend gaan vinden om behoedzaam om te springen met kwetsbare landschappen of populaties planten en dieren. Dat is het hele doel van Natura 2000. Meer niet."

Uit de mond van Ladislav Miko, Brussels hoogste ambtenaar op het gebied van natuurbescherming, klinkt het allemaal zo logisch dat je na een kwartiertje praten eigenlijk geen reden meer ziet voor alle maatschappelijke weerstand tegen de aanwijzing van de Natura 2000-gebieden.

"Eigenlijk is alle natuur belangrijk. Mensen hebben het nodig om zich happy te voelen."

Onlangs was u in Nederland, waar u het langste ecoduct ter wereld heeft bezocht tussen Hilversum en Bussum. Wat vond u daarvan?
"Heel bijzonder dat men in het toch al zo drukke Nederland zo'n imposant project van de grond heeft weten te krijgen. Dit ecoduct is niet alleen functioneel voor flora en fauna, maar vergroot ook het aantal wandel- en recreatiemogelijkheden. Het is een voorbeeld dat navolging verdient."

Is de Nederlandse natuur op Europese schaal daar wel belangrijk genoeg voor?
"Jazeker. Nederland heeft onder andere polders, duingebieden en wetlands die belangrijk zijn voor heel Europa. Maar eigenlijk is alle natuur belangrijk. Mensen hebben het nodig om zich happy te voelen. Die behoefte komt in Nederland duidelijk tot uiting in de ontwikkeling van nieuwe natuurgebieden. Zoals jullie vroeger het land hebben gecreëerd, komt er bij jullie al decennialang

ook natuur uit mensenhanden. Dat is fascinerend."

Ziet u de groeiende behoefte aan recreatie in drukke regio's als redding voor de natuur?
"Het draagt er zeker toe bij. Kijk: mensen die graag de deur uitgaan voor een wandeling of fietstochtje, houden van de natuur als een prettig, groen decor. Maar ze liggen er niet van wakker als in datzelfde bos een bepaalde planten- of keversoort ontbreekt, die er ecologisch gezien eigenlijk wel zou moeten voorkomen. Recreatienatuur is dus nog niet hetzelfde als biodiversiteit. En dat laatste staat centraal in Natura 2000. Want de aarde is niet van ons alleen. We delen hem met vele andere levende wezens wier vrijheid wij beperken."

Loopt ons land harder van stapel met Natura 2000 dan de andere lidstaten?
"Haha, zo'n geluid hoor je in vrijwel alle lidstaten. Maar ik kan u verzekeren dat dit niet het geval is. Ik begrijp die hele houding ook niet. Wat erin doorklinkt is de overtuiging dat je voor de goede zaak vooral niet harder moet willen lopen dan je buurman. Wie er zo over denkt is duidelijk geen natuurliefhebber, maar zoekt alleen maar naar argumenten om de kantjes er vanaf te lopen. Terwijl Natura 2000 op zichzelf al het minimale aangeeft wat nodig is om een kwalitatief goede natuur te behouden."

Toch zien veel mensen dat kennelijk anders. In Nederland zijn er bijvoorbeeld nu al meer dan 5000 zienswijzen op de ontwerp-aanwijzingsbesluiten voor een deel van de Natura 2000-gebieden. Hoe zou dat dan komen?
"Het heersende denkbeeld is nog steeds dat in en rondom Natura 2000-gebieden de boel 'op slot gaat'. Die vrees is ingegeven door de weinige gevallen waarbij grote projecten vastliepen op de aanwezigheid van beschermde soorten die door de samenleving niet als echt belangrijk worden beschouwd, zoals hamsters of zeggekorfslakken.

Maar in feite is dat een omgekeerde voorstelling van zaken. Men heeft het in die gevallen gewoon te ver laten komen. Want bij de voorbereiding van een project behoor je allang te hebben onderzocht of er beschermde natuur in het geding is."

"Bij de voorbereiding van een project behoor je allang te hebben onderzocht of er beschermde natuur in het geding is."

En dan?
"Als je het belang van de natuur vooraf in kaart hebt gebracht, kan het vanaf het begin worden betrokken in het ontwerp van een project. Nu komt het nog veel te vaak helemaal aan het einde in beeld. Dan is het project al zo ver uitgedacht en uitgewerkt dat veel mogelijke oplossingen afvallen omdat ze niet meer haalbaar zijn. Beschermde natuur moet dus een vast onderdeel uitmaken van het programma van eisen waarmee planologen beginnen te werken. Dan zullen ze vanzelf met andere, beter afgewogen, oplossingen komen. Vergelijk het maar met de anekdote van het huis met de Van Goghs. Uiteindelijk wil niemand kunst vernielen."

"De aarde is niet van ons alleen. We delen hem met vele andere levende wezens wier vrijheid wij beperken."

Ecoduct Crailo *Foto: GNR*

Wie is Ladislav Miko?

Ladislav Miko is directeur van het Directoraat Bescherming van het Natuurlijke Milieu (Directorate Protecting the Natural Environment) van de Europese Commissie. Daarmee is hij op ambtelijk niveau een van de hoogste Europese beleidsmakers achter Natura 2000.

Miko heeft zijn wortels in de wetenschap. Hij studeerde bodembiologie in Slowakije en werd, na zijn promotie, consultant in Praag. Na de val van de Berlijnse muur in 1989 werd hij minister van Landbouw in de regering van de Tsjechische republiek onder president Václav Havel.

Boerennetwerk rondom Europa's grootste stuifzand

De Duinboeren' is de naam van het netwerk van ongeveer 170 boeren rondom Nationaal Park De Loonse en Drunense Duinen. Dit netwerk is gestart omdat men van mening is dat de weg naar een toekomst in dit gebied tussen Waalwijk, Tilburg en Den Bosch in samenwerking moet worden geplaveid.

"Een nieuw streekproduct: de duinburger. Zou dat aanslaan? Krijgen we de productieketen daarvan rond binnen ons netwerk?" Dat vragen Jo van Balkom en Emiel Anssems zich hardop af, als ze door het rulle zand ploeteren op weg naar een geschikte plek voor de panoramafoto bij dit artikel. Van Balkom heeft een melkveebedrijf op een steenworp afstand in het Brabantse dorp Helvoirt. Daarnaast is hij voorzitter van de stichting De Duinboeren en Anssems is er projectleider.

Die duinburger klinkt wel innovatief. Is dat typerend voor de Duinboeren?
"Jazeker", bevestigt Van Balkom trots. "We zijn in 1995 opgericht als overlegplatform van boeren, maar er zijn veel studiegroepen die op allerlei terreinen werken aan vernieuwingen."

Zoals?
"Streekproducten, kampeerboerderijen, fiets- en wandeltochten, verhuur van paardenboxen, noem maar op. Voor al deze recreatieve voorzieningen is zelfs een aparte vereniging opgericht: het agrotoeristisch netwerk 'Goed bekeken, bij de Duinboeren achterom'."

Levert dat een substantieel inkomen op?
Van Balkom: "Soms wel. Een collega verderop heeft een minicamping met groepsaccommodatie. Die draait zo goed dat hij een paar honderd meststieren van de hand deed. Over het algemeen kun je stellen dat het inkomen uit recreatieve activiteiten aanvullend is." "Maar we innoveren ook op puur agrarisch gebied", vult Emiel Anssems aan. "Zo'n zestig boeren experimenteerden bijvoorbeeld met een bemesting van klaver en gras. Het bleek rendabel. Daar kun je alleen achter komen als je onderling open kaart speelt over je resultaten en opbrengsten. Daarvoor is veel onderling vertrouwen nodig. Dat niveau hebben we bereikt binnen ons netwerk en dat maakt het krachtig."

Hoe zien jullie de toekomst voor de boeren hier?
Anssems: "Niet zonder zorgen, helaas. We zien veel melkveehouderijen hier in rap tempo afbouwen. Slechts twintig procent van de boeren weet zich op dit moment verzekerd van opvolging. Het aantal Duinboeren

Voorzitter Jo van Balkom en projectleider Emiel Anssems van de Duinboeren in de Loonse en Drunense Duinen. *Foto: Bart Siebelink*

krimpt. Wat ervoor terugkomt? Boomkwekerijen, particulieren en rommelige paardenweitjes."

Waarom is dat erg?
"Omdat de samenhang van het gebied daarmee verloren gaat. De weilanden, de bossen en het stuifzand zijn ontstaan binnen de context van sociale en economische ontwikkelingen. Maar in het natuurbeleid wordt die samenhang losgekoppeld. Het lijkt alleen nog te gaan om ecologie. Dat brengt de boeren in een heel lastige spagaat. Enerzijds word je gestimuleerd om aan weidevogel- en slootkantbeheer te doen en om natuur te ontwikkelen, maar zodra er een rode lijstsoort opduikt, kun je te maken krijgen met beperkingen. Terwijl juist dan een extra beloning op zijn plaats zou zijn."

Wat zou in jullie ogen een ideaal natuurbeleid zijn?"
Dat de aankoop-, inrichtings- en beheersubsidies voor natuurbeheer in een apart fonds gaan van waaruit ook de boeren worden betaald om natuurdoelen op hun land te verwezenlijken. Dan kost het de samenleving volgens mij minder geld, want je hoeft in de bufferzones buiten de kernnatuurgebieden niet meer zoveel aan te kopen. En hierdoor houd je de verbondenheid van boeren met het landschap duurzaam in stand."

Meer weten?
www.duinboeren.nl

Waarom de Loonse en Drunense duinen bijzonder zijn

De Loonse en Drunense Duinen, het landgoed Plantloon en het vochtige natuurgebied De Brand vormen sinds 2002 samen het Nationaal Park De Loonse en Drunense Duinen. Het is onderdeel van het Natura 2000-gebied Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen. Het ruim 3400 hectare grote Nationaal Park (voor het grootste deel beheerd door Natuurmonumenten en het Brabants Landschap) bestaat voor ongeveer een derde uit kale stuifzanden. Deze zijn ontstaan door overexploitatie in de middeleeuwen en vormen nu een zeer waardevol leefgebied voor verschillende planten en dieren, zoals mossen, insecten en vogels. Het is het grootste stuifzandgebied van West-Europa. Ook op de Veluwe en op de Utrechtse Heuvelrug liggen dergelijke stuifzandgebieden, maar die bestaan voornamelijk uit naaldbos, terwijl er in de Loonse en Drunense Duinen ook veel loofbossen zijn.

Meer weten?
www.nationaalpark.nl/ldd/ of
www.minlnv.nl/natura 2000 > gebiedendatabase.

Groen is gezond!

Foto: Bart Siebelink

Jarenlang heeft biodiversiteit bovenaan het lijstje gestaan van argumenten om natuur te beschermen. We hebben als Nederland internationale verplichtingen om niet alleen in bijvoorbeeld de tropen de natuur te beschermen, maar ook in eigen land. Sinds de nota 'Natuur voor mensen, Mensen voor natuur' is de mens steeds centraler komen te staan in het natuurbeleid. Mensen moeten kunnen genieten en gebruik maken van de natuurgebieden. In het verlengde daarvan staat de laatste tijd de waarde van natuur voor de gezondheid steeds centraler: natuur is er niet alleen voor de biodiversiteit en om van te genieten, maar is ook van groot belang voor de gezondheid van mensen.

Het klinkt heel logisch: groen is gezond. Toch valt het niet mee om dat te bewijzen en om er vervolgens ook beleid voor te maken. De laatste jaren is daarom allerlei onderzoek gedaan om de relatie tussen natuur en gezondheid beter te begrijpen. De Raad voor het Natuur- en Milieuonderzoek heeft, samen met de Raad voor het Gezondheidsonderzoek en de Raad voor het Landelijk Gebied, alle bestaande onderzoeken bij elkaar gebracht in een eigen studie en koppelt daaraan de nodige adviezen aan overheden en maatschappelijke organisaties.

Uit die eind oktober 2007 verschenen studie blijkt dat er toch wel wat duidelijkheid is. Zo stellen de raden onder andere dat het uitzicht op natuur en het verblijf in de natuur een positieve invloed hebben op onder meer stemming, concentratie, zelfdiscipline en stress. Daarnaast blijkt uit diverse onderzoeken dat een aantrekkelijke, groene omgeving dicht bij huis en de werkplek het meest aanzet tot wandelen en fietsen. Mensen blijken het bewegen in een natuurlijke omgeving ook hoger te waarderen en houden het daardoor mogelijk ook langer vol. Bewegen is goed tegen overgewicht en verlaagt ook de kans op onder meer hart- en vaatziekten.

Fijn stof vangen

De drie raden vinden het verder "plausibel dat de cognitieve, motorische en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen baat heeft bij gevarieerd, regelmatig en direct contact met natuur." Vertrouwde, natuurlijke plekken dicht bij huis bevorderen zintuiglijke ervaringen en ervaringen die bijdragen aan persoonlijke ontwikkeling. Minder 'zeker' is nog het effect van natuur op de sociale contacten. Uit buitenlands onderzoek zou blijken

dat mensen die vaak in de natuur komen, en dat kan bijvoorbeeld ook een stadspark zijn, meer en sterkere sociale contacten hebben dan anderen. Ook via die link kan groen een positieve invloed hebben op de gezondheid, aangezien mensen met veel sociale contacten minder ziek zijn en langer leven. Het onderzoeksinstituut Alterra berekent momenteel de invloed van bomen op de hoeveelheid fijn stof in de lucht. Met het bewust aanplanten of snoeien van groen kunnen steden veel schone lucht winnen. Onder optimale omstandigheden, zo stelt Alterra, kunnen bomen en struiken tot twintig procent van het fijn stof afvangen. De relatie tussen gezondheid en natuur kan bijna niet duidelijker.

Speeldernis *Foto: Sigrun Lobst*

Stimuleren

Kortom, er zijn genoeg redenen om vanwege de gezondheid met de natuur binnen en buiten de stad aan de slag te gaan. De drie raden willen hier de komende tijd extra energie in steken en willen partijen stimuleren om daaraan te gaan werken. Zo heeft volgens de raden de rijksoverheid de taak om zich in te zetten voor natuur in de directe omgeving en heeft het Rijk de verantwoordelijkheid om iedereen bewust te maken van de mogelijkheden van natuur voor gezondheid. De provincies, maar zeker ook gemeenten, kunnen er op regionaal en lokaal niveau voor zorgen dat de natuur zodanig vorm krijgt dat de gezondheidsfunctie tot zijn recht komt.

Ook andere organisaties kunnen met kennis over de relatie tussen natuur en gezondheid hun steentje bijdragen. Natuurbeheerders kunnen de uiteindelijke afstemming van natuur op de gezondheidsfunctie concreet vormgeven via inrichting en beheer van gebieden; instellingen voor gezondheidszorg kunnen stimuleren dat mensen die gebieden ook echt gaan gebruiken.

De Raad voor het Natuur- en Milieuonderzoek, de Raad voor het Gezondheidsonderzoek en de Raad voor het Landelijk Gebied willen andere partijen vooral stimuleren om ervaringen te delen en van elkaar te leren. Daarom lanceren zij de site www.natuurengezondheid.nl met voorbeeldprojecten die laten zien hoe je om kunt gaan met de inrichting van natuur zodat die een extra positieve invloed heeft op de gezondheid van mensen. Op die manier hopen de raden dat overheden, organisaties voor jongeren, gezondheidsorganisaties en natuurbeheerders bij hun werk meer gebruik maken van de gezonde werking van natuur.

Natuur als hulpmiddel bij herstel van verslaving

Het project Hamingen bestaat ongeveer 25 jaar en is onderdeel van een landelijke organisatie, de Artalievegoedgroep. Het centrum Hamingen leeft en werkt met verslaafden om zo weer gezonde ritmen en gewoonten op te bouwen.

Vijf uur per dag wordt er gewerkt, vooral buiten in de tuin en in natuurgebieden van Staatsbosbeheer. Door dit werk worden de cliënten gewezen op hun gedrag en gewoonten. Verder verbetert het hun conditie en dag- en nachtritme, en worden zij zich meer bewust van hun omgeving. Dit uit zich in verbeterde reukzin, het ervaren van seizoenen, het voelen van emoties en meer zelfinzicht. De cliënten ervaren het levende van de natuur en zetten zich lichamelijk in, wat in de natuurgebieden en groentetuin van groot belang is. Ook ervaren zij het verzorgen van dieren en planten als een groot goed.

Spelen in Rotterdam

De Speeldernis is een 1 ha grote, afwisselende tuin met veel natuurlijke speelmogelijkheden nabij het centrum van Rotterdam. Zowel het spelen met de elementen (aarde, water, vuur en lucht) als met de levende natuur worden daardoor gestimuleerd. Hiervoor is een grote diversiteit aan reliëf, leefgebieden en planten aangebracht.

De begeleiding en gebruikers rapporteerden de volgende gezondheidseffecten:

- Kinderen ervaren het zelfgenezende vermogen van hun lichaam en leren omgaan met pijn die het gevolg is van kleine verwondingen door bijvoorbeeld brandnetels, splinters en valpartijen.
- Kinderen bewegen veel tijdens een bezoek aan de tuin en de scholen, waardoor zij onder andere hun motoriek, alertheid en reactievermogen trainen.
- Een bezoek aan de tuin bevordert de weerstand van de kinderen.

Red het scharrelkind

Veel kinderen kennen meer Pokemon-plaatjes dan vogelsoorten, zo blijkt uit onderzoek. En waarom kennen we in de ruimtelijke ordening wel een norm van 1,6 parkeerplaats per eengezinswoning, maar niet voor vierkante meters openbaar groen per inwoner? Mensen zetten zich vaak liever via de giro in voor bijvoorbeeld 'Red de panda', dan dat ze actie willen voeren voor behoud van het trapveldje in de buurt. Kortom, er is een probleem: kinderen komen steeds minder in de natuur. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit maakt zich daar zorgen over. Het is immers niet alleen een probleem voor de kinderen, maar ook voor de natuur zelf. Want vinden de kiezers en politici van de toekomst de natuur nog wel belangrijk als ze er nog nooit zijn geweest?

De zorgen rondom jeugd en natuur deelt het ministerie van LNV overigens met andere ministeries. Voor het ministerie van Jeugd en Gezin is een gezonde leefomgeving een belangrijk onderwerp. Vanuit Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is bijvoorbeeld buitenspelen een bondgenoot in de strijd tegen overgewicht en ADHD. En ook vanuit Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) mag de natuur zich verheugen op een toenemende belangstelling. De onderwerpen jeugd en de natuur lopen dwars door de ministeries heen. Ook een nieuwe Nota NME (natuur- en milieueducatie) en 'groene' maatschappelijke stages zijn daar voorbeelden van.

Laatste boskind

Toen LNV-secretaris-generaal André van der Zande het boek 'Last Child in the Woods' van de Amerikaan Richard Louv las, wist hij meteen dat dat ook in Nederland moest verschijnen. "Louv is de Al Gore van onze natuuropvoeding", vond Van der Zande, en daarom ondersteunde hij de realisatie van de Nederlandse versie: 'Het laatste kind in het bos'. Dit boek heeft al veel losgemaakt. Louv komt na vele gesprekken met kinderen en het bestuderen van stapels literatuur tot de conclusie dat veel kinderen lijden aan wat hij noemt het 'natuurtekortsyndroom'. Dat is niet alleen jammer, maar ook echt schadelijk. Overgewicht, kinderdepressies, concentratiestoornissen, ADHD, het gevoel niet geworteld te zijn in je omgeving: het zijn allemaal symptomen van dit syndroom, betoogt Louv. "Voor het eerst in de geschiedenis van de mensheid komen kinderen niet meer in de natuur", en daar maakt hij zich ernstige zorgen over.

Foto: Marjel Neefjes

Tijdens de presentatie van het boek afgelopen najaar riep Louv de toehoorders op in beweging te komen, en te zorgen dat kinderen de natuur in gaan. Als ouder, als grootouder, maar zeker ook als beleidsmaker. Hij roept verder beheerders van natuur op om er bij inrichting en beheer van hun gebied rekening mee te houden dat kinderen er willen spelen. Want natuur is niet alleen een aantrekkelijk behang, maar dient ook voor de ontwikkeling van kinderen. "Ga als beheerder maar eens door de bril van een kind naar je gebied kijken", was zijn boodschap.

Schadeclaims

Gelukkig is Nederland Amerika niet, kun je concluderen na het lezen van Louvs boek. Amerikaanse scouts mogen niet meer in bomen klimmen, omdat de club de verzekering niet kan betalen voor het geval een kind zijn been breekt en de ouders een schadeclaim indienen. En met buitenspeelruimte is het in de autogerichte steden aan de andere kant van de oceaan nog ernstiger gesteld dan bij ons. Maar ook in Nederlandse steden en dorpen is in nieuwe wijken de groene ruimte een sluitpost. Deze wordt vaak zo keurig ingericht dat het niet uitnodigt tot 'scharrelen'. En in veel natuurgebieden mag je helemaal niet buiten de paden komen.

Een uitdaging voor vooral gemeenten, terreinbeheerders en projectontwikkelaars dus. Gelukkig zijn er al wel voorbeelden van geslaagde groene speelruimtes, zoals blijkt in het boek 'Vrij spel voor natuur en kinderen'. In dit boek laten teksten en vooral veel foto's zien dat het helemaal niet zo moeilijk hoeft te zijn: boomhutten, waterpartijen, klauterstronken, etc. bij scholen, kinderdagverblijven, in woonwijken of natuurgebieden. Deze zijn vaak met kinderen en ouders ontworpen en gerealiseerd. Dat kost meestal wel wat meer tijd, maar duurder hoeft het helemaal niet te zijn.

Pubers het bos in

Intussen blijft ook het ministerie van LNV zoeken naar mogelijkheden om de jeugd 'het bos' in te krijgen, getuige de LNV-impuls voor Jeugd die in oktober aan de Tweede Kamer is gepresenteerd. De maatschappelijke stages uit het regeerakkoord vormden voor minister Verburg een van de middelen daarvoor. Verburg heeft voortvarend de mogelijkheden gerealiseerd voor 7500 'groene' maatschappelijke stages voor leerlingen uit het voortgezet onderwijs.

> ***"Overgewicht, kinderdepressies, concentratiestoornissen, ADHD, het gevoel niet geworteld te zijn in je omgeving: het zijn allemaal symptomen van het 'natuurtekortsyndroom'."***

Ook in de rest van het onderwijs mag natuur best een prominentere plek innemen. "Het zal duidelijk zijn dat het NME-beleid één van de belangrijkste instrumenten is om de natuurbeleving bij de jeugd te stimuleren", zo schreef minister Verburg vóór de zomer aan de Tweede Kamer. De Nota NME (natuur- en milieueducatie), die LNV samen met de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) heeft voorbereid, moet daar een aanzet toe geven. Deze nota wil stimuleren dat NME breder en landsdekkend wordt ingezet, niet alleen op basisscholen, maar ook in het voortgezet onderwijs. Ook zouden NME-centra meer moeten samenwerken en verder moeten professionaliseren. En laten we dan maar beginnen met de juf en meester het bos in te sturen. Als zij enthousiast zijn voor natuur, dan volgen de kinderen vanzelf.

Meer weten?

Op www.hetlaatstekindinhetbos.nl vindt u achtergronden en informatie over (het bestellen van) de boeken 'Het laatste kind in het bos' en 'Vrij spel voor natuur en kinderen'.

Op www.springzaad.nl staat meer informatie over 'Vrij spel voor natuur en kinderen' en tal van voorbeelden van groene speelruimtes.

Roel van Raaij *Foto: Lex Broere*

Blijven werken aan draagvlak natuur

Negentien initiatiefnemers kregen eind 2007 een financiële bijdrage toegezegd in het kader van de Regeling draagvlak natuur. Het betreft veertien korte projecten en vijf langlopende programma's die door voorlichting, educatie, visievorming, samenwerking en kennisuitwisseling bijdragen aan een groter draagvlak voor natuur in Nederland.

Het gaat om heel uiteenlopende projecten, variërend van een 'roadshow' ter bevordering van samenwerking tussen leerkrachten en pabo-studenten op het gebied van natuuronderwijs tot een interactieve website over padden. Voorbeelden van gegunde programma's zijn de uitbreiding van het bestaande programma Coastwatch, dat zich richt op zwerfvuil langs de stranden, met lessen over Noordzeenatuur, en een programma van Nederland Cultuurlandschap om Nederland in korte tijd weer mooi te maken.
De negentien projecten en programma's zijn uitverkoren uit in totaal 73 inschrijvingen voor de tender van 2007. De regeling blijft onverminderd populair onder tal van organisaties. "Er is jaarlijks veel belangstelling", zegt Roel van Raaij, senior beleidsmedewerker Mens en Natuur bij het ministerie van LNV. "Elk jaar zijn er veel meer aanvragen dan er beschikbaar budget is, tot wel vijf keer."

Maatschappelijk initiatief

Er zijn bij de regeling duidelijke doelen gesteld en projecten moeten aan bepaalde criteria voldoen om in aanmerking te komen voor subsidie. Toch is de rol van het ministerie van LNV verder beperkt. "In principe zijn de wens en visie van de maatschappelijke actoren leidend", aldus Van Raaij. "Zij geven aan wat de ideeën en onderwerpen zijn die uitgewerkt dienen te worden. Het gaat om ondersteuning van het maatschappelijke initiatief. Het is dan ook nadrukkelijk 'draagvlak natuur en niet draagvlak natuurbeleid."

Dat maatschappelijke initiatief zorgt er volgens Van Raaij voor dat er vernieuwende dingen worden ondernomen en dat het geen financiering van bestaande activiteiten betreft. "Bij de beoordeling wordt ook gekeken of het project of programma nieuwe informatie, visie of materialen toevoegt aan al de goede dingen die al gebeuren. Dat gebeurt ook, ook op vlakken waar we zelf geen specifiek beleid op voeren. De grote aandacht voor bijvoorbeeld jeugd en natuur, voor de natuurbeleving van allochtone groepen, speelnatuur, maatschappelijk verantwoord ondernemen en speel- en zorgboerderijen was niet tot stand gekomen zonder het initiatief van maatschappelijke partijen."

Lange termijn

Van Raaij denkt dat de regeling zijn uitwerking heeft, maar er is nog alle reden om hiermee bezig te blijven. "Het draagvlak voor natuur in Nederland is momenteel goed. Een recent onderzoek van het Milieu- en Natuurplanbureau 'Het groene hart van burgers' toont dat ook aan. Maar er zijn wel knelpunten: de vervreemding van natuur bij de jonge generaties, het vergrijzen van vrijwilligersorganisaties en het voortdurend verschuiven van thema's. Op dit moment is klimaat helemaal hot. En dat is natuurlijk mooi, maar draagvlak dient een zekere stabiliteit te geven en niet alleen de hypes te volgen. Dat is belangrijk, gezien de langere termijn die nodig is voor de natuurlijke processen in natuur en natuurbeleid. De EHS is klaar in 2018, maar dan moeten er ook nog wel voldoende mensen zijn die daar juichend over zijn, anders kalft een dergelijke langetermijndoelstelling snel af."

De nieuwe lichting projecten en programma's stemt hem wat dat betreft gelukkig. "Het onderwerp 'Jeugd' krijgt veel aandacht en dat vind ik een goede zaak. Een recent onderzoek liet bijvoorbeeld zien dat kinderen die op scholen zitten die veel aan natuur- en milieueducatie doen, later als volwassenen meer weten over natuur en milieu, andere waarden hebben, andere keuzes maken en dus ook duurzamer gedrag vertonen."

"Kinderen die op scholen zitten die veel aan natuur- en milieueducatie doen hebben andere waarden, maken andere keuzes en vertonen dus ook duurzamer gedrag."

Nota van Antwoord

Tijdens de inspraakprocedure van de eerste tranche ontwerp-aanwijzingsbesluiten voor de Natura 2000-gebieden zijn veel zienswijzen ingebracht. De zienswijzen lopen sterk uiteen en zijn afkomstig van onder meer (agrarische) ondernemers, overheden, belangenorganisaties en particulieren. Dit blijkt uit de Nota van Antwoord die minister Verburg in november 2007 aan de Tweede Kamer heeft gestuurd.

Op de eerste tranche ontwerp-aanwijzingsbesluiten dienden in totaal 7773 personen en organisaties in totaal 4858 verschillende zienswijzen in. De minister van LNV geeft in de Nota van Antwoord een reactie op die zienswijzen en geeft hierin ook een richting aan voor de verdere procedure bij de implementatie van Natura 2000. Elke inspreker krijgt een Nota van Antwoord toegezonden. Naast de Nota van Antwoord ontvangt elke inspreker een brief, waarin wordt ingegaan op de door hem of haar aangevoerde gebiedsspecifieke zaken.

Uiteraard zijn er veel verschillende zienswijzen ingebracht, maar bepaalde onderwerpen komen wel vaak terug. Zo verzoekt men regelmatig om duidelijkheid, zowel procesmatig als inhoudelijk. Deze duidelijkheid is er nu nog onvoldoende en insprekers hebben de indruk dat met de aanwijzing onomkeerbare besluiten worden genomen, zonder dat ze de gevolgen daarvan voldoende kunnen overzien. In de Nota van Antwoord en in de brief die de insprekers krijgen, legt de minister de keuzes uit, probeert ze onnodige zorgen weg te nemen en biedt ze voor zover mogelijk ook oplossingen. Maar, zo schrijft minister Verburg, er zullen in bepaalde gevallen onduidelijkheden en zorgen blijven bestaan; dat is nu eenmaal inherent aan dit nieuwe proces.

Afstemming Kaderrichtlijn Water

Inhoudelijk gezien heeft de minister de zienswijzen en de antwoorden gegroepeerd in de volgende onderwerpen: procedure en proces, selectie en begrenzing, instandhoudingsdoelstellingen, rechtsgevolgen, schadevergoeding en flankerend beleid. Er is ook een thema relatie met ander beleid en wetgeving. Dat laatste onderwerp gaat over de relatie met de Ecologische Hoofdstructuur, soortbescherming, de Kaderrichtlijn Water, waterberging, ammoniak, ruimtelijke ordening en andere wetten. Zeker de afstemming met de Kaderrichtlijn Water is volgens de minister de komende tijd van groot belang. Voor zowel de Kaderrichtlijn Water als de Vogel- en Habitatrichtlijn is het Rijk namelijk verantwoordelijk voor de implementatie. Duidelijk is dat vanwege de complexiteit een goede afstemming tussen waterschappen, provincies en Rijk van essentieel belang is.

Beroep

Hoe nu verder? De in de Nota van Antwoord gemaakte keuzes en standpunten worden verwerkt in de reeds opgestelde ontwerp-aanwijzingsbesluiten waarover de zienswijzen zijn ingediend, waarna deze als definitieve aanwijzingsbesluiten worden gepubliceerd. Naar verwachting vindt dit vanaf voorjaar 2008 plaats. Belanghebbenden die een zienswijze hebben ingediend, kunnen na de publicatie van de definitieve besluiten bij de Raad van State nog in beroep gaan tegen deze besluiten.

Duinen Goeree & Kwade Hoek is één van de Natura 2000-gebieden uit de eerste tranche
Foto: Rijkswaterstaat, www.kustfoto.nl

Meer weten?

In de vorige e-mailnieuwsbrief Natuurbeleid in de praktijk van februari 2008 is voor enkele thema's de reactie van de minister kort omschreven. Deze nieuwsbrief is te vinden op: www.minlnv.nl, onder natuur > gebiedsbescherming > Hulpmiddelen gebiedsbescherming > Handreikingen en brochures > Nieuwsbrief natuurwetgeving in de praktijk

of zoeken op:
E-mail nieuwsbrief
Natuurbeleid in de praktijk

Nieuw op de website www.minlnv.nl/natuur:

- Aanwijzing Voornes Duin, Duinen Goeree & Kwade Hoek en Voordelta (www.minlnv.nl/natura2000 > Aanwijzing Natura 2000-gebieden > Aanwijzingsbesluiten).
- Nota van Antwoord inspraakprocedure Natura 2000-gebieden (www.minlnv.nl/natura2000 >Aanwijzing Natura 2000-gebieden >Nota van Antwoord).

***Doen*&Laten, magazine over natuurbeleid in de praktijk, is een uitgave van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.**
Aanmelden voor een gratis abonnement op het magazine Doen&Laten kan door een e-mail met adresgegevens te sturen naar doenlaten@minlnv.nl. Voor de e-mailnieuwsbrief kunt u zich aanmelden via www.minlnv.nl/abonneren.

Contact:	Ministerie van LNV, Directie Natuur, Postbus 20401, 2500 EK Den Haag, T (070) 378 6868, www.minlnv.nl/natuurwetgeving
Redactie:	Gerrit van Ommering, Marie-Thérèse Lammers, Bregje Tettelaar, Carla de Vries, Jeroen Ostendorf (allen LNV) en Rob Janmaat (de Lynx)
Teksten:	Geert van Duinhoven, Marjel Neefjes, Bart Siebelink, Koen Moons, Rob Janmaat
Fotografie:	Els Bax, Tjeerd du Bois, Lex Broere, Bart Siebelink, Koen Moons, Marjel Neefjes, Pascal Ollegot
Cartoon:	Frank van Polanen Petel
Productie:	Communicatiebureau de Lynx
Inhoudelijk advies:	Tauw
Vormgeving:	Tremani
Drukwerk:	Nivo
Editie:	3e jaargang, *nummer 2, maart 2008*
ISSN-nummer:	*ISSN 1875-9882*

landbouw, natuur en voedselkwaliteit